OVIDIU'S EXILE POETRY – SOURCE FOR ESTABLISHING THE TRUTH REGARDING THE PLACES, CLIMATE AND VEGETATION IN TOMIS

Coca DORICA
"Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: Ovidian exile opera offers numerous pretious informations about Scythia Minor, Dobrogea today that historians have not capitalized only from the late XIX century and early XX century, after digs in the territory of Dobrogea, when archaeologists and historians have realized that the ovidian source deserve more attention.
Although seen with the eye of the poet and not with the historian one, at a careful reading of operas „Tristia" and „Epistulae ex Ponto", informations about placing Tomis, about population, about climate and vegetation comes to light, and their comparison with literary sources of the time, with the historical and archaeological ones helps us find out how much of the information left by Ovidius can be capitalized in establishing historical truth.

Keywords: Ovidius, exile, the documentary value, „Tristia", „Epistulae ex Ponto".

Poet al epocii principatului augustan, al veacului de aur al poeziei latine, Ovidius este preţuit şi gustat în sferele distinse şi stilate ale Romei, dar alungat la Tomis în anul 8 p. Chr. şi ţinut departe, de către împăratul Augustus.

În momentul sosirii la Tomis, Ovidius nu ştia prea multe despre acest vechi focar de civilizaţie elenică, despre populaţiile existente aici, despre climă. Dovadă stau aluziile din cartea I a *Tristelor,* scrisă pe drum înainte de sosirea la locul de destinaţie, unde spune: *nescioquo positos in orbe Tomitas*[1].

Alexandrin prin formaţie, adică fin observator, cu predilecţie pentru amănunt, erudiţie, precizie, Ovidius notează în opera sa tot ceea ce ţine de aceşti oameni şi de aceste locuri: obiceiuri, vestimentaţie, climă, vegetaţie. De bună seamă, nu trebuie să uităm că în opera sa sunt prezentate lucrurile cu ochiul poetului şi nu orice poet, poetul exilat, poetul pedepsit prea aspru, pe nedrept, poate, poetul care se lamentează uneori, poetul care cere îndurare, care exagerează deseori cu intenţii foarte exacte şi nu cu ochiul istoricului.

Totuşi, trebuie să ştim cu exactitate, cât din informaţiile lăsate de Ovidius poate fi valorificat în stabilirea adevărului istoric asupra teritoriilor, populaţiilor, climei şi vegetaţiei din această parte a ţării noastre. Pentru aceasta se cuvine o analiză minuţioasă asupra ştirilor din *Tristia* şi *Epistulae ex Ponto,* comparativ cu alte surse literare şi istorice despre locurile, clima şi vegetaţia Tomisului şi chiar cu surse arheologice.

Referiri la aceste date avem chiar de la Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, dar un studiu de valorificare istorică a tuturor informaţiilor date de Ovidius

[1] *Tristia,* I, 2, v. 85.

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)

s-a făcut abia la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, după săpături arheologice pe teritoriul Dobrogei, când arheologii şi istoricii au realizat că sursa ovidiană merită o mai mare atenţie.

1. Aşezarea Tomisului

Dacă atunci când vorbeşte de populaţii, este obsedat de înfăţişarea lor hidoasă, dar mai ales de caracterul lor de năvălitori, dacă atunci când vorbeşte de climă, este urmărit de frigul permanent, atunci când vorbeşte de locul exilului, este chinuit de depărtarea de Roma. Pentru Ovidius, Tomis e undeva la capătul pământului, *in extremis ignoti partibus orbis (Tristia, II, 3,3),* între cele două lumi, *Stygias detrusus in oras (Epistulae ex Ponto, I, 8,27*), între cele două tărâmuri *A Styge nec longe Pontica distrat humus* (*Epistulae ex Ponto, III, 5, 56).*

Se spune că numele Tomisului a fost dat atunci când Pontul Euxin a fost străbătut pentru întâia oară de corabia Argo, "întâia trecu pe neumblatul talaz", *per non temptatas prima concurrit aquas*, de Iason şi Medeea. Prin fapta ei criminală, şi-a legat numele de al cetăţii unde poetul se află exilat:

Dar locul are-un nume mai vechi decât oraşul:
I-l dete(- aşa se zice) Absirt, când fu ucis.[2]
Când impia Medee fugi de-al său părinte,
Pe vasul după sfatul Minervei făurit
Şi care-atunci pe valuri, pluti întâia oară.[3]

Medeea, ne aminteşte Ovidius, a fost cea dintâi care "Spre vadurile-aceste se zice c-a vâslit", *dicitur his remos applicuisse vadis.*[4] A vâslit, văzând că tatăl său, pe care-l părăsise ca să-l urmeze pe Iason, o ajungea din urmă. Pentru a-i întârzia sosirea şi a scăpa de furia lui, Medeea, cu obrajii ca de ceară, împietriţi de teamă, tulburată de zgomotele valurilor şi de ţipetele disperate ale pescăruşilor, nesfârşite ecouri ale păcatelor muritorilor, străpunge cu sabia pieptul nevinovat al fratelui ce o însoţea, şi-i pune pe o stâncă capul sângerând şi mâinile palide. Împrăştie apoi bucăţile tăiate, pentru ca Aetes, tatăl său, să le găsească pe rând şi să-i încetinească mersul, iar Medeea să ajungă cât mai departe. Amintirea acestui trup pluteşte, ca un zbor de pescăruşi, peste cetatea Tomisului.

Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui[5].

Dobrogea a primit numele de Scythia Minor chiar în vremea lui Augustus, ne spune acest lucru şi Strabo, nume păstrat apoi câteva secole. E clar că, folosind epitetul de *scitic,* se referă la teritoriul din sudul Dunării şi nu la teritoriul locuit de marea masă a sciţilor, Scythia Maior, adăugând,

[2] Numele ţinutului Tomis, spune Ovidius, ar fi de la fapta Medeei, aceea de a-l tăia în bucăţi pe fratele ei, Absirt; aşadar, de la grecescul τόμη – bucată, tăietură, amputaţie.
[3] *Tristia,* III, 9, v. 5-9.
[4] *Ibidem,* III, 9, v. 10.
[5] *Tristia,* III, 9, v. 33-34.

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)

pentru convingere, prin gura unui bătrân, povestea Ifigeniei în Taurida, care este o parte a Sciţiei.

În *Tristia,* V, 13, 1 îi trimite unui prieten salutări *e Getico,* de pe meleagurile getice, teritoriu al cărui nume este cuprins în expresia *in Geticos fines (Epistulae ex Ponto, III,7,19)*. Despre coloniştii din Milet spune că şi-au întemeiat colonia Tomis *în Getis (Tristia, III, 9,3-4).* Când vorbeşte de Pont, chiar şi atunci când îşi intitulează opera *Epistulae ex Ponto,* el nu se gândeşte la mare, ci la uscat, în accepţiunea de mare fiind pomenită o singură dată (*Epistulae ex Ponto, III, 2, 44*). Marea este numită *Euxini mendax cognomine litus* (*Tristia,* V, 10, 14).

Despre Dunăre Plinius afirmă că primeşte şaizeci de afluenţi şi că se varsă prin şase braţe. Din primul braţ, al Peucei (denumit de Strabon Hieron Stoma sau *Gura Sacră*, denumire pe care o atribuim astăzi braţului Sf. Gheorghe) mai sus de Histropolis (Histria), se *formează un lac cu o circumferinţă de şaizeci şi trei de mii de paşi, numit Halmyris*, pe care astăzi îl identificăm cu Lacul Razim.

Rezumând informaţiile rămase de la autorii antici, referitoare la gurile de vărsare ale Dunării, reţinem că, la Herodot, Dunărea avea cinci braţe, la Strabon şapte braţe, la Pliniu şi Ptolemeu şase braţe. Cert este că Delta Dunarii era deja formată, însă de dimensiuni mai reduse şi se vărsa printr-un număr mai mare de braţe decât azi.

Pentru a-şi convinge cititorii de distanţa faţă de Roma, Ovidiu ne spune că rareori vin din Italia corăbii spre aceste ţărmuri lipsite de porturi, iar unei scrisori îi trebuie timp îndelungat, un an, pentru a ajunge:

Dum tua peruenit, dum littera nostra recurrens
tot maria ac terras permeat, annus abit.
„Scrisoarea până vine, răspunsul pân'ajunge
La tine, peste ape şi ţări, se duce-un an" [6].

2. Clima, vegetația

Ovidius, din motive deja ştiute, stăruie asupra anotimpului iarna, asupra asprimii ei în ţinuturile tomitane, ignorând aproape celelalte anotimpuri. Pentru a vedea cât de autentice sunt aceste informaţii ar trebui să cercetăm poziţia geografică a ţinutului exilului.

Deşi în celelalte cărţi din *Tristia* frigul este obsedant şi chinuitor, în prima carte nu apare deloc, ca dovadă că, înainte de a veni la Tomis nu ştia despre frigul de aici şi că a devenit duşmanul lui în momentul în care l-a simţit pe propria piele: *frigore perpetuo Sarmatis ora riget.*
„De-un frig etern îngheaţă sarmaticul ţinut"[7].

Dar frigul veritabil, descris cu simţul celui care îl trăieşte pe viu, este în *Tristia*, III, 10, elegia prin excelenţă dedicată gerului groaznic tomitan:

[6] *Epistulae ex Ponto*, IV, 11, v. 15-16.
[7] *Epistulae ex Ponto,* II, 7, v. 72.

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)

Saepe sonant moti glacie pendente capilli,
et nitet inducto candida barba gelu;

nudaque consistunt, formam seruantia testae,
uina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt.

„Iar ţurţurii de gheaţă le zuruie în plete,
De alba promoroacă scânteie barba lor.
Aice vinu-ngheaţă şi el păstrează chipul
Ulciorului, şi nu-l bei, ci-l farămi în bucăţi!”[8]

Este contrariat de faptul că poate să meargă pe apa îngheţată fără să se ude şi că peştii, prinşi în gheaţă, sunt vii:

Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
sed pars ex illis tum quoque uiua fuit.

Marea îngheaţă pentru că este poziţionată sub constelaţiile Carului, regiuni de frig de la care pleacă şi vântul specific acestei regiuni, crivăţul. Acest crivăţ, face una cu pământul acel zid de incintă (vezi supra) aşezat pe un promontoriu (*tumullus*), prevăzut cu turnuri (*altas turres*) şi porţi[9]. Se pare că este o exagerare a poetului aici, deoarece atunci când e vorba de venirea duşmanilor, zidul cu turnurile este şubred, iar când descrie rigorile iernii, turnurile lui sunt înalte[10]. Exagerarea este în privinţa zidului, pentru că în ceea ce priveşte iarna avem şi alte dovezi, de înainte de Ovidius. Filozoful Aristotel spune despre Dunăre că în timpul iernii îngheaţă şi e străbătută călare ca o câmpie[11].

Despre grindină, Ovidius aminteşte o singură data: *grandine pugnet hiems*[12].

Avem totuşi şi descrierea altui anotimp, primăvara, în *Tristia,* III, 12 care e, de fapt, una din cele mai reuşite poezii din literatura latină, un tablou fermecător al primăverii: toporaşi, livezi cu flori de diferite culori, cântece de păsărele, ieşirea colţului ierbii.

Vara şi toamna sunt înfăţişate prin activităţile caracteristice.

Acelaşi ton negativ ne întâmpină şi când vorbeşte despre vegetaţia Tomisului. Astfel, se plânge de lipsa arborilor, a viţei-de-vie, detaliu cu care este de acord şi V. Pârvan[13], probabil doar în anumite zone, nu în întreaga regiune a Dobrogei, deoarece cultul lui Dionysos era destul de răspândit, după cum reiese din inscripţii şi monumente epigrafice[14]. Apare totuşi în descrierea primăverii: *nam procul a Getico litore uitis abest;* - “Pe unde creşte viţa, dă mugurul pe curpen”. Lipsa pomilor fructiferi în Dobrogea

[8] *Tristia,* III, 10, v. 21-24.
[9] *Ibidem,* V, 10.
[10] Livia Buzoianu, Maria Bărbulescu, *Tomis, Comentariu istoric şi arheologic,* în „Ex Ponto”, Constanţa, 2012, p. 41.
[11] Aristotel, *Despre minuni auzite (Mirabilibus Auscultationibus), 168, 182.*
[12] *Epistulae ex Ponto,* I, 7, v. 12.
[13] Vasile Pârvan, *Getica, O protoistorie a Daciei,* Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 137.
[14] R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja,* Bucureşti, 1938, p. 111.

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)

este arătată şi de statistici în comparaţie cu celelalte regiuni ale ţării. Agricultura este o îndeletnicire răspândită în Dobrogea, băştinaşii se străduiesc să nu-şi lase ogoarele în paragină, dar nu pot fi cultivate din cauza incursiunilor neaşteptate ale barbarilor care distrug totul în cale; localnicii sunt nevoiţi să ţină cu o mână plugul şi cu alta arma:

Est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
hac arat infelix, hac tenet arma manu.

În schimb solul dobrogean era favorabil culturii cerealelor, zeiţa agricuturii, Demetra, apărând pe monedele oraşelor greceşti din Dobrogea, dar nu grecii se ocupau cu agricultura, ei rămân cu îndeletnicirile lor comerciale[15].

Pliniu cel Bătrân, *cel mai ilustru apostol al ştiinţei romane,* este autorul lucrării *Naturalis historia* în care spune despre fauna mării: *în Pont nu pătrunde nici un animal vătămător pentru peşti, în afară de foci şi delfini mici.*

Cu toate exagerările făcute de exilat, informaţiile lăsate de Ovidius sunt de o incontestabilă valoare, pentru unele dintre ele fiind unica sursă.

Ovidius a fost poetul naţional al Daciei Pontice, primul care a scris în limba strămoşilor noştri geto-daci. Poezia lui a fost prima contopire a sufletului latin cu cel dac, scrie în revista *Pontica,* Grigore Sălceanu, autorul constănţean al piesei de teatru *Ovidius*.

Bibliografie:

Ovidius Naso, Publius, *Tristia, Epistulae ex Ponto*, Teubner, Leipzig, 1922.
Ovidiu, *Opere,* Editura Gunivas, *Heroide, Amoruri, Arta iubirii, Remediile iubirii, Cosmetice.* Traducere de Maria-Valeria Petrescu, Bucureşti, Minerva, 1977. *Metamorfoze,* traducere de Ion Florescu. Revizuirea traducerii şi note de Petru Creţia, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1959. *Fastele,* Traducere de Ion Florescu şi Traian Costa. Note de Traian Costa, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1965. *Tristele, Ponticle,* Traducere de Theodor Naum, Bucureşti, Univers, 1972, Colecţia Aetra, Chişinău, 2001.
Buzoianu, Livia, Bărbulescu, Maria, *Tomis, Comentariu istoric şi arheologic,* în „Ex Ponto", Constanţa, 2012.
Pârvan, Vasile, *Getica, O protoistorie a Daciei,* Meridiane, București, 1982.
Vulpe, Radu, *Histoire ancienne de la Dobroudja,* Bucureşti, 1938.
Vulpe, Radu, Barnea, Ion, *Din istoria Dobrogei*, *Românii la Dunărea de jos,* vol. II, Editura Academiei RSR, București, 1968.

Acest articol a fost realizat prin proiectul:

[15] *Ibidem*, p. 227.

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)

„Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”.
Cod Contract: ***POSDRU/159/1.5/S/133652***
Beneficiar**: Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iaşi.**

BDD-A21996 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:53 UTC)